

Kraków, dnia 1.06.2009 r.

Opinia

o pracy doktorskiej p. mgr inż. Zbigniewa Śniadeckiego pt. „Własności strukturalne, magnetyczne i transportowe amorficznych stopów i międzymetalicznych związków

Praca doktorska o tytule podanym powyżej wykonana została w Instytucie Fizyki Molekularnej PAN w Poznaniu pod kierunkiem p. doc. dr hab. Bogdana Idzikowskiego. Tematyka pracy dotyczy złożonych stopów na bazie ziem rzadkich (Dy, Y, La), pierwiastka d-elektronowego (Mn, Fe) i metaloidu (Ge, Al.) o stechiometrii 1:6:6. Autor bada złożony 5-składnikowy układ podany w tytule pracy oraz dodatkowo 4-składnikowy $\text{DyMn}_{6-x}\text{Fe}_x\text{Ge}_6$ ($0 \leq x \leq 6$). Graniczne związki DyMn_6Ge_6 i DyFe_6Al_6 różnią się własnościami fizycznymi. Drugim etapem pracy jest zbadanie wpływu obróbki termicznej na stopień uporządkowania i własności tych układów.

Cel badań jest dobrze zdefiniowany w pracy. Autor chce określić strukturę krystaliczną, własności magnetyczne i transportowe związków o składzie podanym powyżej w funkcji zmieniającego się składu.

Główne zadania to zbadanie:

- wpływu podstawiania atomów Mn i Ge przez Fe i Al na stabilność struktury krystalicznej i amorficznej,
- możliwości powstawania fazy amorficznej i charakterystyka procesu krystalizacji stopów amorficznych,
- wzajemne zależności między strukturą krystaliczną, a własnościami magnetycznymi i transportowymi.

Maszynopis pracy zawiera 126 stron. Tekst pracy uzupełnia 57 rysunków i 8 tabel. Spis literatury obejmuje 133 pozycje, w tym 3 Autora pracy.

Tekst pracy podzielony jest na trzy główne części obejmujące:

- wstęp, zawierający omówienie wybranych zagadnień teoretycznych i aktualny stan wiedzy o badanych w pracy związkach,
- informacje o syntezie związków i metodach pomiarowych,
- wyniki badań.

Tekst uzupełnia streszczenie, podsumowanie, spis rysunków, tabel, stosowanych oznaczeń i wykaz publikacji Autora.

Pierwsza część jest napisana na dobrym poziomie i jest dobrym wprowadzeniem do tematyki pracy, ułatwiającym interpretację uzyskanych wyników. Własności fizyczne badanych związków amorficznych i krystalicznych zostały zbadane metodą dyfrakcji promieni X, mikroskopii elektronowej, różnicowej kalorymetrii skaningowej, magnetometrii (SQUID), spektrometrii mössbauerowskiej i rezystometrii. Autor samodzielnie otrzymał próbki, w tym taśmy metaliczne (amorficzne i z metastabilną strukturą krystaliczną). Jakość taśm była określana przy pomocy dyfrakcji rentgenowskiej. Metoda ta była podstawowym narzędziem analizy fazowej (bardziej jakościowej niż ilościowej). Potwierdzenie wyników uzyskano przy pomocy transmisyjnego mikroskopu elektronowego i dyfrakcji elektronów. Autor szerzej omawia metodę różnicowej kalorymetrii skaningowej, opis pozostałych metod jest fragmentaryczny. Badania metodą dyfrakcji promieni X układu $\text{DyMn}_{6-x}\text{Ge}_{6-x}\text{Fe}_x\text{Al}_x$ ($0 \leq x \leq 6$) przeprowadzone w temperaturze pokojowej wykazały zmianę struktury krystalicznej w funkcji składu x . Związki z $x = 6$ i 5 mają strukturę heksagonalną typu HfFe_6Ge_6 . Próbki z $x = 4$ i 3 są wielofazowe z przewagą fazy o strukturze tetragonalnej CeMn_4Al_8 . Związki o składach $1 \leq x \leq 2.5$ są amorficzne, natomiast z $x = 0$ mają strukturę tetragonalną. Strukturę amorficzną obserwowano również dla związków z $\text{R} = \text{Y}$ i La i $x = 1.5$. Pomiarów dla układu $\text{DyMn}_{6-x}\text{Fe}_x\text{Ge}_6$ ($0 \leq x \leq 6$) wykazały istnienie fazy o strukturze rombowej dla $2 \leq x \leq 6$ i fazy amorficznej dla $x = 1$ i 0.5 .

Obszerny fragment pracy dotyczy badań przy pomocy metody DSC przemian fazowych w stopach metastabilnych. Próbki wygrzewano ze stałą prędkością od temperatury pokojowej do 900°C . Obserwowano dwie anomalie w okolicy ~ 520 i 710°C świadczące o złożoności procesu krystalizacji. TemperatURY odpowiadające pierwszemu przejściu rosną, a drugiemu maleją ze wzrostem x . Autor w oparciu o metodę Kissingera wyznacza wartości energii aktywacji procesu krystalizacji. Energie te dla pierwszego procesu nieznacznie rosną, a drugiego maleją ze wzrostem x .

W celu zbadania kinetyki zachodzących procesów oraz określenia produktów powstałych w procesie krystalizacji, przeprowadzono badania metodą dyfrakcji promieni X próbek wygrzewanych w różnych temperaturach. Próbki po wygrzaniu mają rombową strukturę, co

świadczy, że pierwszy proces krystalizacji jest związany z pojawieniem się tego typu struktury.

Pomiar krzywych kalorymetrycznych dla związków $\text{RMn}_{4.5}\text{Ge}_4\text{Fe}_{1.5}\text{Al}_{1.5}$ ($R = \text{Y, La}$) wykazał istnienie podobnych przemian jak związku z $R = \text{Dy}$, jednak dla $R = \text{La}$ jest to inna zależność.

Wyznaczone wartości entalpii oraz energii aktywacji dla próbki itrowej są porównywalne z próbką dysprozowi. Natomiast próbka lantanowa ma większe wartości tych wielkości. Pomiary metodą dyfrakcji promieni X, próbek wygrzanych, wykazały, że próbka z La ma inną strukturę krystaliczną niż związki z Y i Dy.

Autor przeprowadził również pomiary metodą DSC dla związków $\text{DyMn}_{6-x}\text{Fe}_x\text{Ge}$. Charakter krzywych kalorymetrycznych jest zbliżony jak w poprzednim układzie, a wyznaczone wartości temperatur przemiany i entalpii bliskie.

Autor w pracy przeprowadza analizę wyników dotyczących procesu krystalizacji. Uzyskane wyniki wskazują na krystalizację polimorficzną. W oparciu o istniejące modele teoretyczne Autor określa warunki powstawania fazy amorficznej, analizując uporządkowanie w klastrze atomowym, liczbę koordynacyjną i koncentrację atomów ziemi rzadkiej.

Następny etap badań obejmował pomiary makroskopowych własności magnetycznych przy pomocy magnetometru SQUID-owego. Pomiary obejmowały zależności temperaturowe krzywych ZFC i FC w funkcji zewnętrznego pola magnetycznego. Pomiary obejmowały związki z układu $\text{DyMn}_{6-x}\text{Ge}_{6-x}\text{Fe}_x\text{Al}_x$ mające uporządkowanie dalekiego zasięgu i amorficzne. Umożliwiło to określenie wpływu czynnika strukturalnego na własności magnetyczne. Podstawianie atomów Fe w miejsce Mn zmienna własności magnetyczne związków. Zmiany te nie są systematyczne (patrz str. 91, Rys. 3.38 krzywe dla $x = 0, 1, 1.5, 2$). Związek z $x = 5$ ma zbliżone własności jak $\text{Dy}_6\text{Fe}_6\text{Al}_6$. Jednak domieszkowanie atomami Mn prowadzi do obniżenia temperatury krytycznej uporządkowania magnetycznego. Dalszy wzrost zawartości Mn powoduje dramatyczną zmianę własności związków.

Pomiary metodą spektroskopii Mössbauerskiej dla związków $\text{DyMn}_{6-x}\text{Ge}_{6-x}\text{Fe}_x\text{Al}_x$ ($1 \leq x \leq 6$) przeprowadzono w dwóch temperaturach 77 i 300 K. Wyniki pomiarów w 300 K są w zgodności z wynikami pomiarów magnetycznych (porównanie Rys. 3.39 b z 3.38) stwierdzające, że wszystkie związki z wyjątkiem $x = 6$ są paramagnetykami. Zróżnicowane widma Mössbauerskie obserwuje się w temperaturze 77 K. Oprócz widm zawierających sekstet zeemanowski dla $x = 2.5, 5$ i 6 pozostałe składają albo pojedynczą linię ($x = 3.4$) lub dwie związane z rozszczepieniem kwadrupolowym ($x = 1, 1.5$ i 2). Świadczy to o nieregularnej zmianie własności w funkcji koncentracji x .

Pomiar widm w zewnętrznym polu magnetycznym dla związków z $x = 3$ i 4 sugerują występowanie klastrów oraz efektów dynamicznych.

Pracę zamyka opis wyników zależności temperaturowej oporu elektrycznego. Próbki skrajne mają zależność charakterystyczną dla metali. Dla stopów z strukturą amorficzną ($x = 2, 1.5$) zależność powyższa ma charakter półprzewodnikowy. Analiza tego wyniku wskazuje na znaczącą rolę struktury w przewodnictwie elektrycznym w materiałach amorficznych.

Podsumowując, stwierdzam, że praca przynosi nowe, ciekawe wyniki odnosząc się do własności złożonego układu, w której związki mają bądź strukturę krystaliczną lub amorficzną i wpływie uporządkowania atomowego na własności magnetyczne i transportowe. Wyniki odnoszące się do tego zagadnienia uzyskał Autor dzięki zastosowaniu komplementarnych metod badawczych. Dzięki temu otrzymał szereg ważnych wyników. W mojej ocenie najważniejsze wyniki pracy to te zawarte w pierwszej części obejmujące pomiary metodami różnicowej kalorymetrii skaningowej oraz dyfrakcji promieni X, przynoszące informacje o procesie krystalizacji, parametrach termodynamicznych tych procesów. Ciekawym wynikiem jest stwierdzenie dramatycznej zmiany zależności temperaturowej oporu elektrycznego dla związków o strukturze krystalicznej i amorficznej. Badania własności magnetycznych przeprowadzone przy pomocy pomiarów magnetometrycznych i spektroskopii Mössbauerowskiej przyniosły interesujące wyniki świadczące o zmianie własności magnetycznych w funkcji składu. Pełna interpretacja wyników w oparciu o dane zawarte w pracy nie jest możliwa, gdyż Autor nie dysponuje wynikami odnośnie bliskiego porządku np. EXAFS. Wyniki należy traktować jako wstępne dla układów amorficznych.

Z obowiązku recenzenta pragnę zwrócić uwagę na następujące fragmenty pracy:

str. 35 – stosowany wzór (2.3) daje tylko przybliżoną wartość poszczególnych faz. Dokładna analiza wymaga zastosowania bardziej złożonego wzoru,

str. 19 – skąd pochodzi diagram fazowy prezentowany na Rys. 1.5, brak odnośnika. Jeżeli wynika on z pracy to powinien być w podsumowaniu.

str. 59 i następna – w pracy nie podaje się sugestii odnośnie drugiego piku,

str. 79 i następne – prowadzona analiza wyników, byłoby jaśniejsze, gdyby były dołączone rysunki,

str. 98 – błędne sformułowanie sprzeczne z Rys. 3.39 „... w 300 K obserwowany sekstet ...”

str. 106 – do analizy zależności temperaturowej należało zastosować wzór Blocha-Grüneissena umożliwiający uzyskanie informacji np. o temperaturze Debye’a

Powyższe uwagi krytyczne nie wpływają na wysoką ocenę pracy tak pod względem redakcyjnym jak i merytorycznym. Praca zawiera wartościowe wyniki, które zostały otrzymane przy zastosowaniu kilku metod badawczych. Uzyskane wyniki zostały zinterpretowane w oparciu o istniejące teorie. Powyższe fakty wskazują, że Autor pracy jest dobrze przygotowany do prowadzenia zaawansowanych badań.

Biorąc pod uwagę wartość naukową uzyskanych w pracy wyników jak również sposób ich prezentacji uważam, że przedstawiona do recenzji praca doktorska p. mgr inż. Zbigniewa Śniadeckiego spełnia wszystkie warunki tak ustawowe jak i merytoryczne stawiane pracom doktorskim zgodnie z ustawą z dnia 14.03.2003 r. (Dz.U.Nr 65/03, poz 595) z późniejszymi zmianami (Dz. U. Nr 15/04, poz. 128).

Wnoszę o dopuszczenie p. mgr inż. Zbigniewa Śniadeckiego do publicznej obrony.

Jednocześnie proszę o wyróżnienie pracy. Do decyzji Wysokiej Rady pozostawiam formę tego wyróżnienia. Wniosek o wyróżnienie uzasadniam następująco:

1. Praca zawiera bogaty materiał doświadczalny dotyczący kompleksowych badań własności układu $\text{DyMn}_{6-x}\text{Ge}_{6-x}\text{Fe}_x\text{Al}_x$. Pomiary zostały przeprowadzone przy zastosowaniu szeregu komplementarnych metod badawczych.
2. Autor przeprowadził solidną analizę uzyskanych wyników, co pozwoliło na wyciągnięcie wniosków łączących własności magnetyczne z uporządkowaniem atomowym. Istotnym wynikiem jest określenie typu krystalizacji (krystalizacja polimorficzna) oraz parametrów termodynamicznych tego procesu.
3. Wyniki przedstawione w rozprawie zostały opublikowane w 5 publikacjach o zasięgu międzynarodowym takich jak: J. Phys.: Condens Matter, J. Non-Cryst. Solids, Appl. Phys. Letter, J. Alloys Comp., Acta Physica Polonica A, a więc znalazły uznanie w skali światowej.
4. Uzyskane wyniki są cennym wkładem w badania złożonych układów związków międzymetalicznych pod względem wpływu domieszek i wynikającego z tego porządku atomowego na własności magnetyczne.

prof. zw. dr hab. Andrzej Szytuła